УДК 378.147-027.1:343.83
DOI https://doi.org/10.32782/ART/2024-4-1

ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ

Аніщенко Вікторія Олександрівна
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Пенітенціарної академії України
ORCID ID: 0000-0002-5062-3789
e-mail: oceansoulvik111@gmail.com

Виклики сьогодення, що пов'язані зі змінами в сфері вищої освіти, а також реформуванням Державної кримінально-виконавчої системи, вимагають вдосконалення професійної підготовки пенітенціарного персоналу України.

***Мета статті** – розкрити особливості використання технології освітнього коучингу у формуванні професійної компетентності пенітенціарного персоналу та його готовності до виконання службово-професійної діяльності.*

***Методологія** базується на сучасних положеннях педагогічної науки, психології, застосуванні методів спостереження, опису, узагальнення, ситуаційного аналізу та оцінки, що відображає взаємозв'язок методологічних підходів щодо вивчення процесу підготовки пенітенціарного персоналу.*

***Наукова новизна.** Виконані дослідження дозволили виявити основні підходи щодо застосування коучинг-технології для формування професійної компетентності та готовності пенітенціарного персоналу до виконання різних видів службової діяльності.*

***Висновки.** У статті обґрунтовано застосування коучингових технологій як сучасного інструменту підготовки пенітенціарного персоналу. Результати дослідження дозволили зробити висновки, що застосування коучинг-технології забезпечує інноваційний науково-методичний супровід фахівців-пенітенціаристів під час процесу здобуття освіти, набуття необхідних компетенцій, підвищення кваліфікації, а також є дієвою технологією розвитку потенціалу особистості фахівця-пенітенціариста та мотивації щодо вдосконалення професійної компетентності протягом життя.*

***Ключові слова:** коучинг, коучингові технології, компетенції, пенітенціарний персонал, професійна компетентність.*

USE OF COACHING TECHNOLOGIES IN TRAINING OF PENITENTIARY PERSONNEL

Viktoriia Anishchenko
Penitentiary Academy of Ukraine

The current challenges associated with changes in the field of higher education, as well as the reform of the State Penal System, require the improvement of professional training of penitentiary personnel of Ukraine.

***The purpose of the article** is to reveal the features of the use of educational coaching technologies in the formation of the professional competence of the penitentiary staff and its readiness to perform official and professional activities.*

***The methodology** is based on the modern principles of pedagogical science, psychology, the use of observation methods, description, generalization, situational analysis and evaluation, reflecting the relationship of methodological approaches to studying the process of training penitentiary personnel.*

***Scientific innovation.** Previous studies had revealed the main approaches to using coaching technologies for the formation of professional competence and readiness of penitentiary personnel to perform various types of service activities.*

***Conclusions.** The article substantiates the use of coaching technologies as a modern tool for training penitentiary personnel.*

The results of the study allowed to make conclusions that the use of coaching technology provides innovative scientific and methodological support for penitentiary specialists during the process of obtaining education, acquiring the necessary competencies, advanced training, and is also an effective technology for developing the potential of the personality of a penitentiary specialist and motivation to improve professional competence throughout life.

***Key words:** coaching, coaching technologies, competencies, penitentiary staff, professional competence.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Реформування вищої освіти викликано новими реаліями інформатизації та цифровізації, інноваційності всіх напрямів науки, зміною вимог до фахових компетентностей фахівців різних сфер професійної діяльності, в тому числі й пенітенціарної. Це сприяло перегляду: 1) ініціації аналізу існуючих і майбутніх освітніх систем підготовки фахівців, особливо для тих професійних сфер, що пов'язані з питаннями забезпечення охорони правопорядку та безпеки суспільства; 2) підходів навчання в професійній педагогіці, що спрямована на підготовку фахівців нової формації, які мають володіти сучасною професійною компетентністю та бути готовими до виконання різних видів професійної діяльності в правоохоронній сфері. Сьогодні це означає швидкий перегляд та перехід від усталених традицій професійної педагогіки до нових інтеграційних концепцій та стратегій, що базуються на максимальному розкритті та розвитку потенціалу фахівця-пенітенціариста з використанням принципів інноваційно-андрогогічного підходу, тобто розвитку та підтримки потенціалу особистості протягом життя.

Однією з освітніх технологій, що змістовно й методологічно забезпечує фахівцям правоохоронної сфери можливість формування, оновлення, розвиток сучасних професійних компетенцій, підвищення рівня власного потенціалу готовності діяти в різних, в тому числі надзвичайних, ситуаціях у професійному середовищі, є коучинг.

Актуальність та аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти сутності коучингу як педагогічної технології та її окремих інструментальних методів науково-методичного супроводу розвитку фахівця як особистості й професіонала досліджували В. Аніщенко [1], Т. Борова [2], Н. Горук [3], В. Доценко [4], О. Нежинська [5], Г. Поберезька [6], С. Романова [7], О. Рудницьких [8], В. Сидоренко [9], Ю. Сурмяк [10], А. Таргоній [11] та інші. Цінність цих досліджень полягає в тому, що вони є доказовою базою щодо феномену коучингу як навчального інструменту, який впевнено перекочував із комерційних тренінгових програм в освітній простір [1]. Однак, досліджень щодо використання коучингу для формування професійної компетентності пенітенціарного персоналу на теперішній час майже відсутні, що вказує на актуальність обраної теми.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження у сфері формування, підвищення професійної компетентності та готовності пенітенціарного персоналу до виконання службово-професійної діяльності підтверджують необхідність використання нових технологій та інструментів в підготовці пенітенціарного персоналу, особливо формуванню професійно-важливих якостей та компетенцій, володіння якими б дозволяли швидко вирішувати завдання різної складності, що пов'язані з сучасним викликами і змінами у Державній кримінально-виконавчій системі України (далі – ДКВС). Високий рівень складності професійної діяльності та відповідальності персоналу ДКВС України за свої дії обумовлює не тільки наявність високого рівня кваліфікації працівників установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, органів пробації, таборів для військовополонених, але й вимагає від них спроможності бути психологічно стійкими до змін умов несення служби та виконання поставлених завдань. Зрозуміло, що чим краще сформовані зазначені показники у пенітенціарного персоналу, тим ефективнішою буде їх професійна діяльність, наприклад: результати ресоціалізації осіб, які перебувають у конфлікті з законом та знаходяться в місцях несвободи; зменшення зниження ризику вчинення особами, які відбули покарання або пройшли пробаційні програми (суб'єктами пробації) повторних злочинів; зниження емоційного вигорання персоналу, підвищення вмотивованості до якісного виконання своїх службових обов'язків, ін.

На сьогодні актуальність питання підготовки пенітенціарного персоналу лежить на поверхні всіх тих викликів, що постали у зв'язку з реформуванням державної кримінально-виконавчої системи, а також війною, яка триває на території України через вторгнення рф. Застосування методів спостереження, опису (емпіричний); узагальнення, ситуаційний аналіз та оцінка стану системи підготовки та підвищення кваліфікації пенітенціарного персоналу в Україні дало змогу виокремити основні фактори, що мають суттєвий вплив на якість та можливості навчання здобувачів вищої освіти за спеціальностями 262 «Правоохоронна діяльність», слухачів, які проходять підвищення кваліфікації на базі Пенітенціарної академії України (єдиного закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який готує фахівців для Державної кримінально-виконавчої системи України). За результатами комплексного аналізу до найвпливовіших факторів треба віднести такі, як:

– психоемоційні – стрес через воєнні дії (постійні повітряні тривоги, обстріли, втрати рідних та близьких, обмеження в пересуванні тощо), емоційну нестабільність, підвищену тривожність, зниження рівня ресурсного (психічного, біоенергетичного, мотиваційного) потенціалу та ін.;

– організаційні – зміна форми навчання, перехід на дистанційне та змішане навчання, нестабільні умови менеджменту освітнього процесу через повітряні тривоги, відключення електроенергії, відсутність або неякісний сигнал інтернету,

а також необхідність швидкого опанування навичок володіння інформаційно-комунікативними технологіями, спеціалізованими платформами та програмами, в тому числі цифровими навичками;

– технічні (матеріально-технічні) – необхідність оновлення засобів технічного забезпечення, створення нових каналів для комунікації (електронної пошти, відеоконференцій, віртуальних платформ для спілкування, відтворення спільної роботи всіх учасників освітнього процесу), а також засобів підтримки електроживлення та забезпечення роботи інтерет-мереж і безпеки інформаційних корпоративних каналів;

– комунікативні під час навчання в онлайн-форматі – обмеженість у безпосередньої взаємодії в системі «викладач – здобувач вищої освіти/ особа, яка проходить підвищення кваліфікації»; зміна властивостей комунікації через її багатоцільові характеристики, складнощі прояву невербальних сигналів, відсутність соціальної взаємодії, що може позбавити здобувачів вищої освіти можливості якісно обмінюватися ідеями, дискутувати та взаємодіяти між собою тощо.

Одним із інструментів, що дозволяє м'яко пройти процес адаптації до змінених умов відтворення освітнього процесу для всіх його учасників, а також педагогічної діяльності, на наш погляд, є коучинг.

В загальному розумінні коучинг – це вид індивідуальної підтримки людей, які ставлять своїм завданням професійне та особистісне зростання, підвищення особистісної ефективності; метод спрямований на допомогу в досягненні цілей та вирішення різного роду проблем в будь-яких сферах життєдіяльності: бізнесі, кар'єрі, освіті, побудові безбар'єрного комунікативного простору, міжособистісному спілкуванні в професійному та побутовому середовищі.

В широкому аспекті коучинг – це така форма консультативної підтримки, яка допомагає людині досягати важливих для неї цілей в оптимальний проміжок часу шляхом мобілізації внутрішнього потенціалу, розвитку своїх здібностей, покращення певних особистісних та професійних якостей, формування нових вмінь і навичок. Якщо більш вузько визначити коучинг, то це процес виявлення цілей людини , знаходження та відпрацювання оптимальних шляхів їх досягнення.

Педагогічний коучинг – тривале співробітництво учасників освітнього процесу, яке допомагає досягнути високих результатів у процесі професійної підготовки, а саме формування професійної компетентності та готовності до виконання комплексних, складних службових та службово-професійних завдань.

Педагогічний коучинг в умовах закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання передбачає наступне:

– системний супровід курсанта, студена, слухача – учасників освітнього процесу, що спрямований на ефективне досягнення значимих для них цілей у певний проміжок часу, в результаті чого відпрацьовується гнучкість та адаптивність до змін (умов та факторів, що впливають на процес здобуття освіти, набуття вмінь та навичок, необхідних для задоволення певних потреб, виконання певних завдань, обґрунтування своїх подальших планів не тільки в професійному середовищі, але й у різних сферах життєдіяльності в цілому);

– комунікативне співробітництво, що базується на принципі партнерства, яке допомагає досягати вагомих результатів на шляху досягнення цілей;

– непервинний процес розвитку, вдосконалення, розкриття потенціалу особистості для досягнення максимального результату;

– систему взаємодії з викладачем-коучем, із самим собою, з оточуючим світом;

– технологію, що дозволяє переміститися із зони проблеми в зону ефективного рішення, що базується на прийнятті важливих особистісних переконань та мотивації;

– засіб впливу, допомоги учаснику/ці освітнього процесу в пошуку його/її особистісних рішень в будь-якій складній для нього ситуації;

– модель взаємодії суб'єктів, завдяки якій коуч-викладач підвищу рівень мотивації та відповідальності, як у себе, так і у учасників освітнього процесу: «вчиться сам і навчає інших»;

– особливе підтримуюче відношення до учасників освітнього процесу, відповідно до якого, вони самі досягають своїх цілей, самі вирішують проблеми, реалізуючи особистісні здібності та можливості;

– вид індивідуальної підтримки особистості, основним завданням якої є професійне та особистісне зростання, підвищення персональної ефективності.

Педагогічний коучинг поки що недостатньо застосовується в підготовці фахівців правоохоронної сфери, однак показує високу ефективність на практиці, про що свідчать результати опитування тих учасників освітнього процесу, які під час відвідування семінарських та практичних занять відчули вплив власне стандартизованих та апробованих процедур, моделей і технологій самоактуалізації, а також мали можливість пройти індивідуальні серії коуч-сесій із викладачем-коучем у межах роботи коучингового клубу «Лідер» при кафедрі педагогіки та гуманітарних дисциплін Пенітенціарної академії України (таблиця 1).

Серед коучингових технологій, які були задіяні під час навчання та проведення індивідуальних коуч-сесій для фахівців-пенітенціаріїв, можна виділити такі, як: модель постановки ефективних цілей SMART/SMARTER, модель GROW, «Колесо балансу» – візуальна методика самоаналізу, тех-

ніка (метод) Уолта Діснея, SWOT-аналіз, технологія «Вікно Джохарі», метод «воронки запитань», техніка «картезіанських запитань» – спосіб ухвалення правильних рішень, використання метафор і метафоричних асоціативних карт, методи «Рефлексії задоволеності просуванням до мети «від 1-го до 10-ти» та «Лінія часу», інші.

Коучингові технологій передбачають певний алгоритм застосування, що включає в себе такі етапи, як: встановлення партнерських взаємовідносин між викладачем та курсантом (студентом, слухачем), спільне визначення завдань для досягнення конкретної цілі, дослідження поточної ситуації (проблеми), визначення внутрішніх та зовнішніх бар'єрів (конфліктів) з метою подолання складностей на шляху до результату, розробка та аналіз можливостей для подолання труднощів в процесі вирішення проблеми, вибір конкретного алгоритму і складання плану дій, встановлення домовленостей про те, що конкретно має бути зроблено до певного терміну часу. Окрім застосування коучингових технологій в процесі вивчення певних дисциплін та індивідуальних коуч-сесій викладачі кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін Пенітенціарної академії України, виконуючи роль коуча, залучають учасників освітнього процесу до інноваційної проєктної діяльності (розробки освітніх проєктів, в тому числі грантових ((побудови безбар'єрного освітнього простору; вдосконалення електронної комунікації для забезпечення якості навчання та ін.)), наукових досліджень і представлення результатів на конференціях, форумах, круглих столах та інших науково-практичних заходах, написання й друк наукових тез доповідей та статей; соціально-значимих проєктів для молоді (розвитку молодіжної політики, соціальної згуртованості молоді в громаді, розвиток демократичних ініціатив молодих і активних людей та ін.).

Висновки. Коучингові технології як інструмент дозволяє: 1) викладачам: створити дієві педагогічні умови для підготовки фахівців-пенітенціаристів; побудувати систему педагогічної підтримки здобувачів вищої освіти та осіб, які проходять підвищення кваліфікації; суттєво покращити взаємовідносин в системі «викладач – здобувач вищої освіти/особа, яка проходить підвищення кваліфікації» та вивести їх на новий рівень міжособистісної взаємодії на основі зацікавленості та співробітництва; 2) здобувачам вищої освіти м'яко й усвідомлено пройти шлях формування особистої професійної компетентності або вдосконалити її; чітко визначити свої цінності й цілі, виставити орієнтири для подальшого вдосконалення своїх професійних та особистісних якостей, які знадобляться для виконання службово-професійних обов'язків, а також для можливості своєчасно коригувати свій адаптаційний та психоемоційний потенціал, навіть в надзвичайних, в тому числі екстремальних ситуаціях.

В цілому, реалізація принципів коучингу в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання сприяє з одного боку на подолання, перш за все, емоційних коливань всіх учасників освітнього процесу, підвищенню адаптаційного потенціалу та потенціалу резильєнтності, покращенню мотивації курсантів, студентів, слухачів, що дозволяє їм долати труднощі, які пов'язані зі зміною

Таблиця 1

Результати аналізу впливу на особистісні та професійні якості фахівців-пенітенціаристів, для яких під час навчання в семінарські та практичні заняття були включені методи коучингу

Важливі якості	Експериментальна група, бал	Контрольна група, бал
Вмотивованість до навчання	4,3	3,5
Впевненість у власних силах	4,7	3,9
Професійний так та емоційна стійкість	4,2	3,3
Відповідальність, чесність і нетерпимість до корупційної поведінки	4,8	3,9
Дисциплінованість та працездатність	4,7	3,9
Вміння працювати в команді	4,8	3,3
Вміння випрацьовувати та приймати рішення	4,3	3,4
Поважливе ставлення до всіх категорій осіб	4,9	3,8
Комунікативні здібності	4,7	3,4
Організаційні здібності	4,5	3,7
Навички діяти в надзвичайних, в т.ч. екстремальних ситуаціях	4,6	3,5
Вміння планувати час (навички тайм-менеджменту)	4,4	3,4
Візуалізація цілей, цінностей	4,7	3,6
Рефлексія задоволеності своїми успіхами	4,8	3,7

умов навчання або проходження підвищення кваліфікації, збалансованості ресурсного стану, забезпечує виважений рух до своїх цілей в подальшій професійні діяльності та в цілому в житті, а з іншого боку – дозволяє закладу вищої освіти покращити якість навчання, оскільки відбувається процес поглибленого розуміння викладачами запитів своїх здобувачів вищої освіти, і, головне, сприяє підготовці фахівців, які здатні ефективно функціонувати в умовах, що постійно змінюються.

Література:

Аніщенко В. О., Сорокопуд В. Б., Ткаченко І. В. (2024). Коучинг як інноваційна технологія формування психофізичної компетентності пенітенціарного персоналу. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 25 (181), С. 107–112.

Борова Т. (2011). Концепція освітнього коучингу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми виховання і спорту.* № 12. С. 12–13.

Горук Н. (2015). Коучинг як ефективна технологія формування самоосвітньої компетентності студентів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Вип. 11(1). С. 99–104.

Доценко В. В. (2019). Використання коучінгових технологій у підготовці працівників поліції. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 квіт. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, С. 69–72.

Нежинська О. О., Тименко В. М. (2017). Основи коучингу. Київ, Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 220 с.

Поберезька Г. Г. (2017). Коучинг як педагогічна технологія студентоцентричного навчання у ВНЗ. *Технологія і техніка друкарства*. Вип. 4. С. 99–107.

Романова С. М. (2010). Коучинг як нова технологія в професійній освіті. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*. № 3. С. 83–87.

Рудницьких О. В. (2014). Коучинг як інтерактивна технологія в освіті. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. № 2(8). С. 173–176.

Сидоренко В. (2014). Педагогічний коучинг як інноваційна технологія науково-методичного супроводу професійно-особистісного розвитку вчителя в системі післядипломної освіти. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Донецьк. № 3(14). 13–19.

Сурмяк Ю. Кудрик Л. (2017). Педагогічний коучинг у підготовці майбутніх фахівців. *Освіта. Інноватика. Практика* : науковий журнал. № 1(2). С. 39–43.

Таргоній А. (2023). Зарубіжна практика використання коучингу в діяльності службовців поліції. *Літопис Волині*. №28. 376–379.

References:

Anishhenko, V. O., Sorokopud, V. B., Tkachenko, I. V. (2024). Kouchyng yak innovacijna texnologiya formuvannya psyxofizychnoyi kompetentnosti penitenciarnogo personalu [Coaching as an innovative technology for the formation of psycho-physical competence of penitentiary personnel]. *Visnyk Nacionalnogo universytetu «Chernigivskyj kolegium» imeni T. G. Shevchenka. Seriya: Pedagogichni nauky*. Vyp. 25 (181), S. 107–112.

Borova, T. (2011). Koncepciya osvitnogo kouchyngu [The concept of educational coaching]. *Pedagogika, psy`xologiya ta medyko-biologichni problemy vyxovannya i sportu*. 12. S. 12–13.

Goruk, N. (2015). Kouchyng yak efektyvna texnologiya formuvannya samoosvitnoyi kompetentnosti studentiv [Coaching as an effective technology for forming students self-educational competence]. *Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelya*. Vyp. 11(1). S. 99–104.

Docenko, V. V. (2019). Vykorystannya kouchingovyx texnologij u pidgotovci pracivnykiv policiyi [The use of coaching technologies in the training of police officers]. Psyxologichni ta pedagogichni problemy profesijnoyi osvity ta patriotychnogo vyxovannya personalu systemy MVS Ukrayiny: tezy dop. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Xarkiv, 5 kvit. 2019 r.) / MVS Ukrayiny, Xarkiv. nacz. un-t vnutr. sprav. Xarkiv, S. 69–72.

Nezhynska, O. O., Tymenko, V. M. (2017). Osnovy kouchyngu [Basics of coaching]. Kyyiv, Xarkiv : TOV «DISA PLYuS», 220 s.

Poberezka, G. G. (2017). Kouchyng yak pedagogichna texnologiya studentocentry chnogo navchannya u VNZ [Coaching as a pedagogical technology of student-centered learning in higher education]. *Texnologiya i texnika drukarstva.* Vyp. 4. S. 99–107.

Romanova, S. M. (2010). Kouchyng yak nova texnologiya v profesijnij osviti [Coaching as a new technology in professional education]. *Visnyk Nacionalnogo aviacijnogo universytetu. Seriya: Pedagogika. Psyxologiya.* 3. S. 83–87.

Rudnyczkyx, O. V. (2014). Kouchyng yak interaktyvna texnologiya v osviti [Coaching as an interactive technology in education]. *Visnyk Dnipropetrovskogo universytetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Pedagogika i psyxologiya*. 2(8). S. 173–176.

Sydorenko, V. (2014). Pedagogichnyj kouchyng yak innovacijna texnologiya naukovo-metodychnogo suprovodu profesijno-osobystisnogo rozvytku vchytelya v systemi pislyadyplomnoyi osvity [Pedagogical coaching as an innovative technology of scientific and methodological support of professional and personal development of a teacher in the system of postgraduate education]. *Naukova skarbnycya osvity Donechchyny*. Doneczk. 3(14). 13–19.

Surmyak, Yu. Kudryk, L. (2017). Pedagogichnyj kouchyng u pidgotovci majbutnix faxivciv [Coaching techniques in the training of future professionals]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka: naukovyj zhurnal*. 1(2). S. 39–43.

Targonij, A. (2023). Zarubizhna praktyka vykorystannya kouchyngu v diyalnosti sluzhbovciv policiyi [Foreign practice of using coaching in the activities of police workers]. *Litopys Volyni.* 28. 376–379.